

Durağan Bilimden Dinamik Bilime: Evelyn Fox Keller'in *Toplumsal Cinsiyet ve Bilim Üzerine Düşünceler* Eserinin Değerlendirmesi

Evelyn Fox Keller, *Toplumsal Cinsiyet ve Bilim Üzerine Düşünceler*
Metis Yayınları, 2020, 232 Sayfa.
ISBN: 978-9753425834

Emine Canlı¹

Öz

Evelyn Fox Keller'ın *Toplumsal Cinsiyet ve Bilim Üzerine Düşünceler* adlı eseri, bilimin doğasını toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında yeniden değerlendirir. Eser, feminist bilim çalışmaları kadar bilim tarihi, bilim felsefesi ve bilim sosyolojisi açısından da temel bir başvuru kaynağı niteliğindedir. Keller, bilimi yalnızca kadınların dışlandığı bir alan olarak değil, toplumsal, kültürel ve tarihsel koşullar içinde şekillenmiş bir etkinlik olarak ele alır. Ona göre hem "cinsiyet" hem de "bilim" doğal değil, toplum tarafından inşa edilmiş kategorilerdir; bu nedenle değişime ve dönüşüme açıktırlar. Kitap üç metodik ve tematik bölümden oluşur: tarihsel, psikanalitik ve bilimsel analiz. Platon'dan Francis Bacon'a uzanan bilgi anlayışını, Jean Piaget'nin bilişsel gelişim kuramını ve genetikçi Barbara McClintock'un çalışmalarını inceleyen Keller, durağan değil dinamik bir "nesnellik" ve "düzen" kavramı önerir. Bilimin eril tahakküm biçimlerinden arındırılmasını, dışarıdan reddedilmek yerine içeriden dönüştürülmesini savunur. Böylece eser, bilimi insani bir etkinlik olarak yeniden konumlandırarak yalnızca feminist teoriye değil, çağdaş bilim tarihi, felsefesi ve sosyolojisine de nitelikli bir katkı sunma potansiyeline sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Bilim felsefesi, Bilim epistemolojisi, Feminist kuram, Toplumsal cinsiyet.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Bilim Tarihi Bölümü, İstanbul, Türkiye, ecanli[at]fsm.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0012-6458.

From Static Science to Dynamic Science: A Review of Evelyn Fox Keller's *Reflections on Gender and Science*

Abstract

Evelyn Fox Keller's *Reflections on Gender and Science* re-evaluates the nature of science within the context of gender relations. The book serves as a key reference not only for feminist science studies but also for the history, philosophy, and sociology of science. Keller approaches science not merely as a field from which women have been excluded, but as an activity shaped by social, cultural, and historical conditions. According to her, both "gender" and "science" are not natural but socially constructed categories; thus, they are open to change and transformation. The book is organized into three methodological and thematic sections: historical, psychoanalytic, and scientific analysis. Examining the epistemological traditions from Plato to Francis Bacon, Jean Piaget's theory of cognitive development, and geneticist Barbara McClintock's research, Keller proposes a dynamic rather than static conception of "objectivity" and "order." She advocates for the purification of science from patriarchal forms of domination and calls for its transformation from within rather than its rejection from without. Thus, the work, by repositioning science as a fundamentally human endeavor, holds the potential to offer a substantial contribution not only to feminist theory but also to contemporary studies in the history, philosophy, and sociology of science.

Keywords: Philosophy of science, Epistemology of science, Feminist theory, Gender studies.

Atıf/Citation: Canlı, E. (2025). Durağan bilimden dinamik bilime: Evelyn Fox Keller'in Toplumsal Cinsiyet ve Bilim Üzerine Düşünceler eserinin değerlendirilmesi. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 691-702. <https://doi.org/10.21798/kadem.2025.198>

¹ Asst. Prof., Fatih Sultan Mehmet Foundation University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History of Science, İstanbul, Türkiye, ecanli[at]fjsm.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0012-6458.

Giriş

Reflections on Gender and Science, 1985 yılında Yale University Press'ten yayınlanmış, Türkçe'ye Metis Yayınları tarafından *Toplumsal Cinsiyet ve Bilim Üzerine Düşünceler* ismiyle kazandırılmıştır. 2005'te eserin yayın haklarını alan yayınevi; 2007'de ilk, 2016'da ikinci, 2022'de ise üçüncü baskısını yapmıştır. Çeviri, bugüne kadar birçok felsefe ve edebiyat metnini Türkçeye kazandıran Ferit Burak Aydar tarafından üstlenilmiştir. Çalışmanın "Metis Bilim" kategorisinde Türkçeye kazandırılması feminist çalışmalar kadar, bilim çalışmalarına da kaynaklık etmesinin amaçlandığını gösterir.

*Düşünceler*¹, MIT Bilim, Teknoloji ve Tarih bölümünde görev yapan ve 2023 yılında vefat eden biyolog, feminist teorisyen ve bilim felsefecisi Evelyn Fox Keller'ın hem feminist teoride hem de çağdaş bilim felsefesinde başvuru kaynağı haline gelmiş çalışmasıdır. *Düşünceler*, Keller'ın daha önce çeşitli akademik dergilerde yayınladığı dokuz makaleyi bütünlüklü bir üst okuma ve yorumlama fikrinden doğmuştur. Daha önce yayınlanmış makaleler bir araya getirildiği için biçimsel açıdan derleme kitap şeklinde adlandırılmaya müsait olan eser, Keller'ın metodik ve tematik anlatı oluşturma çabası ve metinleri yeniden yorumlamasıyla kuramsal kaynak niteliğine ulaşmıştır. *Düşünceler*'i sadece feminist epistemoloji ve feminist bilim çalışmalarının kaynak metni olarak görmek bize göre eserin amacını ve işlevini sınırlamak olacaktır. Eser, bu çalışmada da değinilmeye çalışılacağı üzere sadece feminist çalışmalara değil, daha geniş ölçekte bilim tarihi, bilim felsefesi ve bilim sosyolojisi çalışmalarına da kaynaklık edecek niteliktedir. Bu iddiamızı iki sebebe dayandırabiliriz: İlki, akademinin ve bilim dünyasının toplumsal, kültürel ve kurumsal bağlamı ile ilgili tespitler aracılığıyla bilginin kurumsallaşması ve kamusallaşması süreçlerinin tesadüfi olmadığına dair yarattığı farkındalık; ikincisi klasik bilim anlayışına yöneltilen epistemolojik ve metodik eleştirilerin mevcut bilim tarihi, bilim felsefesi ve bilim sosyolojisi teorilere sunabileceği katkısıdır. *Düşünceler*'in taşıdığı bu potansiyel, bizzat dönemin bilim tarihçileri ve felsefecileri tarafından da taltif edilmiştir. Örneğin kitabın ilk okurları arasında Thomas Kuhn, kitap hakkındaki en çok referans

¹ Eserden metin boyunca eserden *Düşünceler* şeklinde kısaltılarak bahsedilecektir.

gösterilen değerlendirme metnini yazarlar arasında ise Ian Hacking vardır. Bu çalışmada da *Düşünceler*, sadece feminist çalışmaların ve toplumsal cinsiyet araştırmalarının bir bileşeni değil bilim tarihi, bilim felsefesi ve bilim sosyolojisi çalışmalarının da nitelikli bir kaynağı olarak değerlendirilecektir.

Bilim felsefesi literatürünü oluşturan ana kaynaklar, bilim insanlarının uzmanlık alanlarının tarihine dair farkındalıklarıyla gelişmiştir. Bir fizikçi olan Thomas Kuhn'un bilim tarihi ile tanışması ona fizik bilimin tarihselliğini ve bağlamsallığını göstermiş, bilimin nesnellğine mâl edilen çoğu niteliğin esasında bir uzlaş ve tercihe dayandığını fark ettirmiştir. Matematiksel biyolog olan Keller'ın bilim tarihi ile tanışması onda da bilimin kabullerine dair farkındalık oluşturmuştur. Bilimin bilişsel ve gayri şahsi değil kişisel ve toplumsal bir faaliyet olduğunu fark ediş süreci, Keller'ın bilim yapma tarzını belirlemiş ve kitaptaki tüm metinler bu sürecin bir çıktısı olmuştur (s. 32).

1950'lerden itibaren bilimin sosyal, kültürel, ekonomik ve tarihsel koşullarını inceleyen bilim çalışmalarının Keller'ın sunduğu "toplumsal cinsiyet ile bilim ilişkisini" kapsayamamış olması Keller'a alanda özel bir yer açar. Çünkü Keller'ın savları, bilimin doğasına dair yaklaşımlara yönelttikleri eleştiriler nedeniyle radikal olduğu düşünülen bilim felsefesi ve sosyolojisi çalışmalarının dahi bilimdeki Ortodoks kabulleri ve yaklaşımları terk etmediklerini ortaya çıkarır. Ian Hacking'in ifade ettiği şekliyle "Bir erkeğin *Düşünceler*'e çok benzer bir eser yazamaması için ne mantıksal ne de biyolojik hiçbir neden yoktu ama hiçbiri bunu yapmadı" (Hollinger, s. 14). Dolayısıyla Keller'ın çalışması, aşağıda daha geniş izah edeceğimiz üzere, bilim felsefecilerinin dahi eleştirilerinde mevcut epistemik varsayımları yeniden ürettiklerini açığa çıkarır.

Keller için "toplumsal cinsiyet" kavramı bilimin metodik ve epistemolojik açıdan gözden geçirilmesini sağlayacak değişken, muhatap ise toplumsal bir grup olan kadınlar ya da erkekler değil bir bütün olarak bilim camiasıdır. Keller, kitabın henüz başında bilime yönelik eleştirilerinin başlangıç sorusunun "Bilimin doğası erillik fikrine ne kadar bağlıdır ve başka türlü olsaydı bu durum bilim açısından ne ifade ederdi?" olduğunu ve amacının kadınları değil, erkek faaliyeti olarak kabul gören bilimi analiz etmek olduğunu özenle belirtir (s. 27). Kitaptaki makalelerin temel

savı cinsiyet kadar bilimin de toplum tarafından inşa edilmiş bir kategori olduğudur. Tam da bu nedenle hem cinsiyet hem de bilim doğal unsurlar değildir, aksine, gelişime ve dönüşüme açık etkin yapılardır. Bu sav okura, *Düşünceler* gibi kadınların rolleri ve etkileriyle ilgili olduğu düşünülen her bir araştırmanın subjektif değil objektif ele alınması durumunda en az kadınlar kadar erkeklerle ve esasında bilimle ve toplumla ilgili olabileceğini gösterir.

Keller, kitaptaki makaleleri üç metodik ve tematik bölümde toplar: İlk bölümde tarihsel, ikinci bölümde psikanalitik, üçüncü bölümde ise bilimsel analize yer verilir. Kitap bu nedenle interdisipliner niteliktedir. Keller'a göre bölümlerin altında toplanan her bir metindeki bulgu ve eleştiri "bilimsel bilginin psiko-sosyolojisi" şeklinde adlandırılabilir bir araştırma alanının genel hatlarını açığa çıkarır (s. 37). Üç bölümde de amaç hem bilim tarihindeki metinlerde ve hem de çağdaş söylemlerde ve pratiklerde bazen metafor bazen de izah ya da itham için kullanılan çeşitli kavramların tesadüfi olmadığını ayırdına vardırmasıdır. Metinlerde işlenen temaların ortak savı söz konusu kavramların tercihlere dayandığı ve bu tercihlerin toplumdaki iş bölümünden bilim ve değer sistemine kadar birçok etkenle koşullandığıdır. İlk bölümde Platon ve Bacon'ın bilim anlayışı ile Royal Society'nin² kuruluş süreci; ikinci bölümde psikanalitik kuramlar, araştırmalar, deneyler ve bilhassa Piaget'nin gelişim kuramı üzerinden bilimin sosyal, kültürel ve toplumsal bağlamı; üçüncü bölümde ise ilk iki bölümdeki teorik çözümler çağdaş bilimdeki kavramlar, kuramlar ve kişiler (özel olarak da Barbara McClintock) üzerinden örneklendirilerek sunulmuştur. Her bir metnin ortak amacı bilimin cinsiyetlendirilmiş doğasını izah etmek ve onu aşmanın imkanlarını araştırmaktır.

İlk bölüm olan "Aklın ve Doğanın Tarihsel Birleşimleri", felsefe ve bilimin temel orijini olarak kabul gören Platon düşüncesinin analizi ile başlar. Keller'a göre Platon'un mantıksal doğa ile fiziksel doğa ayrımıyla ona koşut olarak ileri sürülen homoseksüel Eros ile heteroseksüel Eros arasındaki ayrımı bize daha başlangıçta bilimin cinsiyetli ve hiyerarşik bir

² Royal Society 1660'ta, Londra'da kurulan bilim akademisidir. Aristotelesçi klasik bilim anlayışı yerine Bacon, Descartes, Gassendi gibi düşünürlerin bilim anlayışını referans almış; deney, gözlem ve matematiksel açıklamaya dayalı "yeni bilim" in kurumsallaşmasını sağlamıştır.

dil ve epistemoloji ile tasarlandığını gösterir. Ancak Platon ontolojisinde ve epistemolojisinde temellendirdiği cinsiyetli ve hiyerarşik durumu aklın bedenle, sevginin de arzuyla nasıl dolayımlandığını izah etmek için merkeze almıştır. Erdeme ve bilgeliğe erişmenin, iyi, doğru ve güzel bir yaşamın yolu, bu ayrımı kategorik açıdan sürdürmek değil, onunla bütünleşmek ve maddi düzlemi yadsımaktır (ss. 48-49). Platon'da her ne kadar erillik ve dişillik ontolojik ve epistemolojik ayrımlarla bütünleştirilmiş olsa da erdeme ve bilgeliğe erişmek bir süreç olarak tasarlanır ve bu süreçte bilgiye rehberlik eden sevgidir (s. 53). Keller'a göre dikkatini fiziksel dünyaya çeviren modern bilimci ise doğayı kadınla, akli ise erkekle özdeşleştirir ve ikisi arasındaki ilişkiyi iş birliği değil tahakküm şeklinde tasarlar. Dolayısıyla bilgi ve bilime erişmek, yetkinleşme süreci olarak görülmez; ikisi arasındaki ilişki bir erk probleminde dönüşür. Keller'a göre Platoncu homoerotik birlik heteroseksüel fetihle ikame edilir ve bu yaklaşımın modern dönemdeki temsili ise Francis Bacon'dur (s. 55). "Bilgi erktiler" düsturuna dayanan düşüncesiyle Bacon, bilimi şeylerin özsel doğasıyla kurulan bir sevgi ilişkisi olarak değil, "akıl ve doğa arasında iffetli ve yasal bir evlilik" (s. 55) olarak tasarlar. Ancak bu ilişki karşılıklı bir bağdan ziyade "doğa"nın ehlileştirilmesini ve boyunduruk altına alınmasını gerektirir; çünkü şeylerin gerçek doğası ancak böyle ifşa olur (ss. 60-61). Baconcu düstura dayanan modern bilimin kurumsal ve kamusal inşa sürecinin en yetkin temsillerinden biri olan Royal Society, Keller için birinci bölümdeki tarihsel anlatının son bileşenidir. Royal Society, hermetik felsefe ile arasındaki savaştan galip çıkan mekanik felsefe üyelerinin oluşturduğu "yeni bilimin" kurumu olduğu kadar yeni bilgi rejiminin üretim merkezidir. Hermetik gelenekte maddi doğa tin ile dolu olup, anlaşılması için kalbin, elin ve aklın ortak ve bütünleşmiş olması gerekirken; mekanik felsefede ise maddeyi tinden, el ve akli da kalpten ayırmak esastır. Hermetik geleneğin bilim tasarısı akıl ile maddenin, eril ile dişil olanın kaynaşmasına dayanırken; mekanik gelenekte aklın maddeye, eril olanın dişil olana tahakkümü esastır (ss. 73-75). Royal Society'nin sekreteri Henry Oldenburg'un kurumun amacını "eril bir felsefe oluşturmak... ve böylelikle insan aklının gerçek doğruların bilgisiyle yüceltilebilmesi" (s. 77) şeklinde beyan etmesi modern bilimde tasarı olarak ilerleyen cinsiyet rollerinin Royal Society ile kurumsallaşması ve bu yolla toplumsallaşması sürecinin başladığının göstergesi olur.

İlk bölümde bilim ile cinsiyet arasındaki etkileşime dair tarihsel analiz sunan Keller, ikinci bölümde (Öznelerin ve Nesnelerin İç Dünyası) psikanalitik yöntem aracılığıyla bilime iliştirilen cinsiyet rollerinin salt metaforik ya da tarihsel olmadığını izah etmeye çalışır. Cinsiyet rolleri aynı zamanda toplumsaldır, tespit ve teşhis edilmedikleri durumda yeniden üretileceklerdir. Keller; Nancy Chodorow, Dorothy Dinnerstein, Jessica Benjamin, Jane Flax'ın yaklaşımları ve “nesne ilişkileri kuramı”ndan yararlanır. Nesne ilişkileri kuramı, benliğin gelişiminde ötekilerin ve bilhassa ötekilerin yapılandırılmış formu olan aile ve toplumun belirleyici yönlerini inceler (s. 98). Keller'a göre akademide dahi eril ile nesnel ve bilimsel olanın özdeşliğinin yeterince sorgulanmaması, ciddiye alınmaması ya da bilimsel nüfusun ezici çoğunluğunun erkek olmasının yadrganmaması bu konudaki sessiz uzlaşmayı açık eder (ss. 101-102). Buna karşı Keller, Piaget'nin yaklaşımında imkân görür çünkü Piaget'nin nesnelliği, doğal ve değişmez değil benliğin gelişiminin bir parçası olarak tasarlaması bilim anlayışımızı da dönüştürür. Piaget'ye göre bilimsel düşüncenin tarihsel gelişimi ile çocuğun bilişsel gelişimi arasındaki karşılaştırma bize sürecin tesadüfi değil toplumsal bir üretim olduğunu gösterir (s. 172). Gelişiminin ilke evresinde kendisini annenin uzantısı gören çocuk, süreçle ben ile ben-olmayan arasındaki ayrımı fark eder ve benlik anlayışını annenin yadsınmasıyla oluşturur. Kız veya erkek, her çocuğun gelişim sürecindeki bu tecrübeye duygusal ve bilişsel nesnelleştirme anlayışı eril olan (baba) ile özdeşleşme şeklinde ilerlerken; ben ile ben-olmayan arasındaki ayrımın bulanıklaştığı durumda ise dişi olan (anne) ile özdeşleşme şeklinde gelişir (ss. 107-113). Erkek çocukları aşırı sınır çizerken kız çocuklarının yetersiz sınır çizmeleri, içinde buldukları toplumun ve ailenin yönlendirmesinin sonucudur (s. 116). Üstelik bu yaklaşım sevgi ile erkin uzlaşamaz alternatifler olarak görme eğilimini de doğurur. Bu sebeple benlik gelişiminde sınır çizdiği için bağımsızlığını kazanan erkek, erk sahibi ve nesnel pozisyona yerleşirken; sınır çizemediği için bağımsızlığını yeterince kazanamayan kadın ise sevginin temsili haline gelir ve duygusal-olan pozisyonuna yerleşir. Keller ortaya koyduğu analizden sonra “durağan özerklik” ve “dinamik özerklik” ayrımı yapar, buna bağlı olarak da “durağan nesnellik” ve “dinamik nesnellik” kavramlarına varır. Gelişim sürecini bir kopuş ve erk mücadelesi olarak gören durağan özerkliğe karşı, kişinin çevresine güven duyarak ve

empatik yaklaşıma işaret eden dinamik özerklik önerilir. Bu gelişim konseptlerinin sonucu olarak açığa çıkan durağan nesnellik öznenin nesneden, aklın doğadan kopuşunu amaçlarken; dinamik nesnellik ise akli ve doğayı bütünlüklü kavramayı amaçlar (ss. 146-147). Keller'a göre bilim anlayışına ve pratiğine dahil edilecek böyle bir dinamik yaklaşım insanın doğayı (ve dolaylı olarak diğer insanları da) tahakküm ve erk alanı görmesine mâni olacak ve "gerçek" doğayı (ve annesini) tanımmasını sağlayacaktır (s. 155).

Son bölümde (Bilim Yapımında Kuram, Pratik ve İdeoloji) ilk iki bölümdeki tarihsel ve psikanalitik tespit ve teklifler örneklenir ve doğrudan bilim cemaati muhatap alınır. Kuantum ve genetik biyolojideki gelişmelere dikkat çekilir; onların salt olgular dünyasına dair çıktılar olmadığı, doğaya ve doğa yasalarına dair kavrayışı etkilediği iddia edilir. Keller'a göre kuantum ve genetik biyolojideki bilimsel gelişmeler ve araştırmacıların araştırma nesnelere ile ilişkileri modern bilim yapma tarzımızdaki hegemonik karakteri açığa çıkarmıştır. Doğa yasalarının verili, görelilikten azade ve mantıksal olduğu kabulü iki açıdan dönüşmeye başlamıştır. İlki kuantum ve genetik alanındaki gelişmelerin Platon'dan beri neredeyse kusursuz işleyen kuram ile gerçeklik arasında uyumu sekteye uğratmasıdır. İkincisi ise bilim tarihi alanının gelişimiyle birlikte doğa yasaları ve bilim anlayışlarının değiştiğinin açığa çıkmasıdır (ss. 161-166). Keller bu bölümde bilimin gelişime açık doğası için "yasa" gibi ideolojik ve durağan kavramsallaştırma yerine bilimin dinamizmine gönderimde bulunan, tahakkümden ziyade "saygı"yı (*respect*) ve etkileşimi barındıran "düzen" (*order*) kavramını önerir (ss. 166-167). Keller için genetikçi Barbara McClintock'un hem kişisel tarihi hem de ileri sürdüğü bilimsel kuramların önemi yasadan ziyade düzeni, tahakkümden ziyade saygıyı (*respect*³) temel alan bir bilim anlayışı için iyi bir örnektir (s. 195) ve kitabın son bölümünün son metnini de bu sebeple ona ayırır.

³ Keller'a göre, McClintock mısır genetiği üzerine yaptığı çalışmalarında organizmanın bütünlüğünü kabul edip onun mantığını anlamaya çalışmış, ön kabulleriyle yaklaşım bu mantığı bozmak yerine kendisini geri çekmiş ve organizmanın nasıl davrandığını anlamaya çalışmıştır. McClintock'un araştırma nesnesine duyduğu bu saygı (*respect*), modern bilimde araştırmacının nesnesine hükmetme, onu denetim altına alma ve kendi yaklaşımını ona dayatma yaklaşımları yerine karşılıklılık içeren ilişkilene biçimine ve nesnenin içsel düzenine kulak vermeye davet eder.

Nobel ödüllü McClintock'un, genetik bilimi tarihinin hem merkezi hem de tâli bir konuma sahip olması onu Keller için klasik yasalar ile çalışan bilim ile yeni gelişmeleri hesaba katan bilim arasındaki salınımın temsili yapar ve bu metin dahil birçok başka çalışmasında da merkeze yerleştirir (s. 194). Nitekim Keller'ın *Düşünceler* kadar etkili diğer eseri McClintock ve onun transpozisyon teorisini anlattığı *A Feeling for the Organism: The Life and Work of Barbara McClintock* (1983) eseridir. Daha önce bilim camiasında yeterince ilgi görmeyen McClintock, bu kitabın yayınlanmasından bir sene sonra Nobel Ödülü alır. Keller'a göre McClintock'un keşfi olan "transpozisyon" çalışmalarının genetik bilimine önemli katkılar sunarken, çağdaşları tarafından benimsenmemesi kendisinin ve çağdaşlarının bilime yaklaşımları arasındaki farktan kaynaklanır. Klasik genetik biliminde genler DNA üzerinde sabit bir konuma sahip, kalıcı ve değişmez birimler olarak görülürken, McClintock genlerin dinamik bir düzen oluşturduğunu, genomun içinde hareket eden ve etkileşimde bulunan unsurlar olduğunu gösterir. Keller'a göre McClintock'un araştırmalarındaki özgünlük ve başarı herkesin benzerleri gördüğü yerde onun istisnalara yönelmesinden kaynaklanır ve bu onun bireysel farklılıklara duyduğu saygıyı bilimsel bir yaklaşıma dönüştürme becerisini gösterir (ss. 194-196). Her ne kadar transpozisyon teorisini McClintock'un bilimsel bir yaklaşım olarak bireysel farklılıklara duyduğu saygısından türemişse de bilim camiası için ne çalışması ne kendisi bu saygıyı ve takdiri hak ettiği şekilde görebilmiştir. Keller'a göre ise McClintock'un bilimsel yaklaşımının kabul görmesini sağlamak bilim yapma tarzımıza daha çok katkı sunacaktır. Bilim epistemolojisinde yaşanacak değişim, bilim insanlarının tutumlarını da kurumları da dönüştürecek, çoğulcu yaklaşım getirecektir. Bu yaklaşım, kadınlar kadar erkekler için de gerekliliktir. Çünkü McClintock'un çalışmalarının hedefi bilimsel bilgi rejiminin bizzat kendisidir; Keller'ın ifadesiyle McClintock, "şeylere bakış tarzımızı, araştırma yapma tarzımızı yeniden örgütleyecek bir devrimin" habercisidir (ss. 206-207).

McClintock örneği Keller için yöntem bilgisi sunar. Nitekim "Sonuç"ta, amacının sadece feminist bilim çalışmaları literatürüne katkı sunmak değil, daha geniş ölçekte bilim yapma tarzını dönüştürmek olduğunu belirtir. Keller'ın bu girişimi önemlidir, zira kadın bilim insanlarının çalışmalarının karşılaştığı tehlikelerden biri bilim camiasında hiç yer bulmamaları, diğeri ise yer bulduklarında kuramlarından ziyade kadın

kimliklerinin aşırı vurgulanmasıdır. Keller'ın "Sonuç"ta çizdiği sınırlar bu açıdan da önemlidir. Keller, feminist çalışmalarda sadece eril bilim eleştirileri ve ona karşı verilen kadın mücadeleleri ile yetinilmemesi gerektiğini vurgular. Bunun için mevcut bilimsel anlayışı eleştiren radikal feminist grupların tutumlarındaki iki tehlikeye dikkat çeker: İlki ya bilimi toptan reddetmek ya da onun yerini tamamen farklı bir bilimin alması gerektiğini savunmaktır. İkincisi ise bilimin sil baştan ikame edileceğini düşünmektir. Keller ise bilimin eril bir proje olmaktan çıkarılıp insani bir proje olarak yine bilimin içinden olan kişilerce düzeltilmesi gerektiğini savunur ve mevcut iş bölümünün reddedilmesini önerir. Çünkü Keller'a göre hedef doğanın değil hegemonyanın ehlileştirilmesi olmalıdır (ss. 212-213).

Keller'ın "Sonuç"ta feminist çalışmalara önerilerini ve eleştirilerini aynı şekilde bilim tarihi, felsefesi ve sosyolojisi çalışmalarına da yöneltebiliriz. Bilim tarihi, felsefesi ve sosyolojisi de toplumsal cinsiyet çalışmalarını ya değerli ama kendileriyle ilgisiz ya da akademik açıdan değersiz ve spekülatif bulmak yerine bu çalışmalara analitik yaklaşmanın da mümkün olabileceğini düşünmeyi deneyebilir. Keller'ın *Düşünceler*'deki savlarını mevcut bilimsel yöntemler, kategoriler, yaklaşımlar ve kavramlarla birlikte düşünmenin sunabileceği yeni bağlamlarla bunu örnekleyebiliriz. Keller'ın düzen ve dinamik nesnellik kavramları ile Thomas Kuhn'un paradigma ve epistemik cemaat kavramlarını; empatik ilgi ve ilişkisellik kavramları ile bilimsel yöntemin epistemolojik temellerini sorgulayan Sandra Harding (1986; 1991), Helen Longino (1990, 2002), Donna Haraway'ın (1988; 1991) çalışmalarını; bilim yapma pratiklerindeki hiyerarşi ve otoriteye dair tespitleri ile bilimin sosyal inşasına yoğunlaşan David Bloor (1976), Bruno Latour (1979; 1987) ve Karin Knorr-Cetina'nın (1981) çalışmalarını; tahakküm ve erk kavramları ile doğanın dişil metaforlarının bastırılmasını tartışmasını derinleştiren Carolyn Merchant'ın (1980) çalışmalarını birlikte düşünmek yeni bağlamlar sunabilir. Nitekim Keller da son dönem çalışmalarında bilim epistemolojisine yönelerek yöntemsel, kavramsal ve kuramsal çalışmalara ağırlık vermiştir.

Sonuç

Düşünceler'i Keller'ın kariyeri boyunca yaşadığı bireysel ve akademik dönüşümlere eşlik eden bir eser olarak görmek ve bölümlerin de bu gelişime göre şekillendiğini düşünmek makul olabilir. İlk bölüm feminist kuramlarla bilimsel bilginin analiziyle yetindiği döneme, ikinci bölüm toplumsal cinsiyetin bilginin bir kipi olduğunu fark ettiği ve psikanalizin yöntem olarak ön plana çıktığı döneme, üçüncü bölüm ise bilimin bütün olarak bir rejim olduğunun ayırdına vardığı ve bunun (kadın, erkek fark etmeksizin) insan kadar doğayı da ilgilendirdiğine dair farkındalığının oluştuğu döneme denk düşmektedir. Dolayısıyla eserin iddialarını ne oranda karşıladığına dair bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. Bunun yerine esere, bu çalışmada da yapıldığı gibi, Keller'ın iddialarının ve pozisyonunun süreçte ne oranda ve nasıl dönüştüğünü takip etmeyi amaçlayarak yaklaşmak daha makul olabilir.

Veri Erişilebilirliği Beyanı: Bu makale, daha önce yayımlanmış literatürün incelenmesine dayanmaktadır ve özgün veri üretimini içermemektedir. İncelenen kaynaklara ilişkin ek materyal veya bilgiler, makul bir talep üzerine sorumlu yazardan temin edilebilir.

Teşekkür: Yazar teşekkür beyan etmemiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazar çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız çift kör hakemli.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Data Availability Statement: This article is based on a review of previously published literature and does not involve the generation of original data. Additional materials or information related to the reviewed sources may be obtained from the corresponding author upon reasonable request.

Acknowledgments: The author declares no acknowledgment.

Declaration of Interests: The author declares no competing interests.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Financial Support: The author declares that this study received no financial support.

Kaynaklar / References

- Bloor, D. (1976). *Knowledge and social imagery*. University of Chicago Press.
- Harding, S. (1986). *The science question in feminism*. Cornell University Press.
- Harding, S. (1991). *Whose science? Whose knowledge?* Cornell University Press.
- Haraway, D. (1988). Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective. *Feminist Studies*, 14(3), 575–599.
- Haraway, D. (1991). *Simians, cyborgs, and women: The reinvention of nature*. Routledge.
- Hollinger, D. A. (2022). Önsöz. *Toplumsal cinsiyet ve bilim üzerine düşünceler içinde*. Metis Yayınları.
- Keller, E. F. (1985). *Reflections on gender and science*. Yale University Press.
- Keller, E. F. (2022). *Toplumsal cinsiyet ve bilim üzerine düşünceler*. Metis Yayınları.
- Knorr-Cetina, K. (1981). *The manufacture of knowledge: An essay on the constructivist and contextual nature of science*. Pergamon Press.
- Latour, B., & Woolgar, S. (1979). *Laboratory life: The social construction of scientific facts*. Sage.
- Latour, B. (1987). *Science in action: How to follow scientists and engineers through society*. Harvard University Press.
- Longino, H. (1990). *Science as social knowledge: Values and objectivity in scientific inquiry*. Princeton University Press.
- Longino, H. (2002). *The fate of knowledge*. Princeton University Press.
- Merchant, C. (1980). *The death of nature: Women, ecology, and the scientific revolution*. Harper&Row.